

Бажання помере.
 ...Час – то невидний цвинтар.
 Поети вештаються найвні – пречисті,
 Промовляючи свої вірші у відлюдних
 притулках.
 Почувши, від страху помере –
 Руйнівна сила велика –
 То наведена бомба – зірветься.
 Прийде мить –
 Аттила Ілхан помере...

Нове, 76, число 2006 р. містить коротку літературну розвідку про творче зростання колективу авторів журналу, якому виповнюється 14 років, та ще раз переглядає установчі принципи своєї творчої концепції: чому мистецтво крамольне, чому відмінне від панівного курсу, чому ми праг-

немо подивитись на зворотний бік медалі? Редколегія звітує про ювілейні урочистості з нагоди ювілею свого дітища; публікації ж у цьому числі – про демократію та мораль у літературі.

Наступне число журналу буде спеціальним, усі публікації буде присвячено відомому письменнику Махмуду Макалу. Чекаємо з нетерпінням!

Журналом продовжено оголошений літературний конкурс короткого оповідання та вірша турецькою мовою. Запрошуємо до участі усіх бажаючих, небайдужих до тюркського красного слова, і тюркологів, які хочуть спробувати себе у літературному жанрі.

І.М. ДРИГА

СЛОВО ТЮРКОЛОГІВ У ТЕОРІЇ КОМУНІКАТИВНОГО АКТУ

Мір'яна Теодосієвич. Турецька мова у повсякденній комунікації. – Белград, 2004 р. – ISBN 86-905733-0-5. – 329 с. (Сербською мовою).

ПІСЛЯ десятиліття перерви у наукових зв'язках із тюркологами – вченими країн зарубіжжя – поновлення контактів, розбудова спільних планів та проектів щойно починають відновлюватися. Співпраця українських тюркологів із колегами балканських країн розпочалася декілька років тому, але у 2005 році київським тюркологам відкрив свої двері університет Белграда, що у Сербії та Чорногорії. Кафедра орієнталістики цього поважного навчального закладу у 1997 році відсвяткувала своє сімдесятиріччя, а наступного року відзначатиме 80-ту річницю від дня заснування. За цей час кафедра виплекала більш як п'ятсот орієнталістів – тюркологів, арабістів, синологів та японістів, має власну неабияку наукову традицію, здобула репутацію значного балканського культурного та наукового центру. Спеціалісти кафедри своїми дослідженнями сприяють усталенню широких та толерантних поглядів на Схід у мультинаціональних та мультиетнічних суспільствах на терені колишньої Югославії. Тут насамперед слід згадати всесвітньо відомих в османістиці

засновника кафедри проф. Фехіма Байрактаревича та його першого асистента й багаторічну завідувачу кафедрою проф. др. Марію Джуканович.

Однією із випускників цієї кафедри є професор, доктор Мір'яна Теодосієвич, що нині продовжує плідно на ній працювати у галузі тюркської лінгвістики. Народившись у Белграді в родині дипломатів, М. Теодосієвич одержала ґрунтовну освіту у Сан-Франциско, Гаазі та Стамбулі – з традиційного для покоління її родини фаху архітектури, а у Белградському університеті – з тюркської та арабської філології. Магістерську та докторську дисертації М. Теодосієвич було присвячено мові османських мас-медій в Югославії та мові Фазила Хюсюн Дагларджі.

Найвагомішим внеском професорки Мір'яни Теодосієвич у справу світової тюркології, поруч із численними її літературними перекладами і підручниками («Скажи їй, що я її люблю» (Пріштїна, 1988), «Вибране з сучасної турецької прози» (1997), «Мустафа Кемаль Аататюрк у югославській реальності» (1998), «З турецькою мовою по

світу» (2003), є укладене нею разом із др. Славолубом Джінджічем та др. Дарко Танасковічем велике фундаментальне джерело – турецько-сербський словник (1997).

Тепер ми маємо нагоду ознайомитись із прикладним підручником з використання турецької мови у повсякденній комунікації і використовувати його у викладанні теорії комунікаційного акту на магістеріумі Київського національного університету імені Тараса Шевченка українським студентам-тюркологами.

Підручник складається із тридцяти чотирьох розділів і містить розлогіий список наукової літератури турецькою, сербською, російською та англійською мовами. Його було укладено на основі знань, отриманих під час навчання авторки турецькою мовою у середній школі, ліцеї та університеті у Стамбулі, її роботи над підготовкою дисертаційного дослідження у Стамбульському університеті під керівництвом проф. др. Мухаррема Ергін, проф. др. Мегмеда Каплан, проф. др. Душанкі Боянич-Лукач, участі у численних міжнародних тюркологічних конгресах та симпозіумах, перекладах численних друкованих праць, синхронних перекладах на найвищому рівні (М. Теодосієвич була особистою перекладачкою Й.Б. Тіто), а також частих відвідин близьких родин турецьких друзів. Завдяки родині Озакинджи М. Теодосієвич ознайомилась із життям у турецькій сім'ї, звичаями, мовою, якою спілкуються кілька генерацій турків з різною освітою та родом занять. Крім того, авторка була безпосереднім свідком та активною учасницею багатьох важливих в історії Турецької Республіки подій, товаришувала з багатьма відомими представниками турецької культури і, що найважливіше, за її власними словами, відчула велику турецьку гостинність та мала щастя приятелювати із великою кількістю турецьких письменників, поетів, інтелектуалів.

Як видно з вищенаписаного, блискуче володіння матеріалом дослідження дозволило авторці розробити підручник, який призначений насамперед для студентів третього – четвертого років студій тюркських мов та літератур. Той факт, що більшість студентів тюркології до початку вивчення не володіють жодною з тюркських мов, вимагає від них приділення цій мові значно більшого часу і зусиль, аніж від студентів

індоевропейстики. До третього курсу кожний студент оволодіває тюркською граматиною та словниковим запасом, що дозволяє йому спілкуватися турецькою мовою і читати пресу та твори наукової та художньої літератури. Систематично навчаючись, тюркологи опановують морфологію та синтаксис турецької мови, але через неможливість часто і подовгу бувати в Туреччині їм бракує знань про повсякденне життя країни, народну культуру та традиції. Мало хто з наших тюркологів має нагоду пожити тривалий час у невеличкому турецькому місті, а ще краще – в селі, аби долучитись до правічної традиції живої народної мови, місцевих говірок або соціальних жаргонів, що виходять далеко за межі хрестоматійних граматичних правил. Тюрколог конче мав би зануритись у життя великих і малих спільнот із власними, чітко регламентованими, звичаями, які засвоюються у дитинстві й відтворюються у чітко визначених ситуаціях комунікативного акту. Повноцінна комунікація передбачає знання багатьох виразів та висловів, що демонструє знайомство із турецькими звичаями та адекватність мовному середовищу. Досягти такої адекватності має за мету підручник Мір'яни Теодосієвич.

Авторка прямо вказує на ті сегменти турецької мови, які здебільшого було перекладено або випущено у навчальних граматиках, а проте вони регулярно вживаються у повсякденному мовленні та вказують на справжнє знання мови. Підручник турецької мови у повсякденній комунікації не є граматиною або підручником з мови, до якого ми звикли. Як зазначає сама авторка, існує безліч найрізноманітніших грамастик турецькою, англійською, слов'янськими та іншими мовами, у яких детально розглянуто як морфологію, так і синтаксис мови і за якими відбувається вивчення мови; її ж власна книга прагне зробити це вивчення мови креативним. Все те, що становить перешкоди і проблеми для початківців, постає легким і може бути швидко засвоєним, якщо зібрати його в одному місці та належно пояснити.

Керуючись насамперед помилками студентів старших курсів у комунікації та перекладі, перший розділ книги має намір зібрати, класифікувати, пояснити та проілюструвати різноманітні вирази, широко використовувані у повсякденному спілкуванні:

привітання, знайомство, подяка, вибачення, поздоровлення та усіякі відповіді на них, доброзичення та прокльони, жестикуляція, аргументація, написання листів (офіційних, приватних та напівприватних, подяки за гостинність, присвячення книг) та звертання – кліше офіційних ситуацій (звертання до великої аудиторії) – все, чому можна навчитися, лише тривалий час перебуваючи в країні. Турки є вправними майстрами слова й майстерно комбінують різні вітання, сталі вирази, прислів'я та примовки, ономастичні вирази, вигуки і вживають невербальні жести інакше як ми, що може збентежити невпевненого в собі знавця турецької дійсності. Тому в цьому розділі книги М. Теодосієвич вважала за доцільне не обмежуватися тлумаченням виразів, а надавати їй коментарі до турецьких звичаїв (наприклад, привітання із весіллям, народженням дітей, обрізанням, днем народження тощо; релігійні та державні свята в республіці), тобто книгу до певної міри можна вважати розлогим підручником з країно- та лінгвокраїнознавства. Вдалими в цьому смислі є вибрані й часто вживані у повсякденному житті перли з кліше у мовленні легендарних героїв традиційного тюркського народного театру – Караг'оза й Хадживата, які також можна знайти в підручнику з комунікації. Кожний з виразів, що їх слід відтворювати в комунікації як фразеологізми, проілюстровано прикладом із усного мовлення, газетних статей, приватних листів, наукових та офіційних доповідей, а також літературних творів турецьких письменників, що супроводжуються еквівалентом сербською мовою. Там, де такого еквівалента не може бути, подано дослівний переклад, аранжований у притаманному сербській мові дусі. Цікаво, що такі новотвори носії сербської мови сприймає як питомі сербські, а відтак вивчає їх легко, невимушено і може правильно вживати їх в іноземній мові. Авторка «грає» з власною мовою, «удобряючи» її турецькими виразами, – і це дає читачеві змогу переконатися у її майстерності як досвідченої неперевершеної перекладачки.

Показовою є вдумливість пояснень і вибірки прислів'їв та виразів із використанням слова «Аллах»: їх дібрано, керуючись саме сучасним їхнього вживанням та спираючись як на допомогу носіїв мови, так і на власне мистецтво, вподобання й чуття

мови, без якого створення такої ґрунтовної книги було б неможливим.

У другому розділі підручника увагу присвячено окремим темам граматики, які є особливо важливими для іноземців і тому «втрачаються» або «омінаються» у комунікації: вживання числівників і дотичних до них лексем (*numara \ rakam \ sayı*; пів – половина – четверть; числівникових атрибутів *birinci/ilk*, дробових та розділових числівників, приблизних чисел, дат, основних мір), та ідіом із числівниковими атрибутивами тощо. Окремий розділ присвячено конструкції – копулі –*dir*, по-акторському талановито пояснено конструкцію «башибозук» (в російськомовних підручниках мови – *damı uyanıp ev*). Проте на особливе поцінування, на нашу думку, заслуговує чітке розмежування авторкою суфікса -*ki*, частки *ki* та субординатора – розділового сполучника *ki*. Розділ «Вирази з *ki*» (такі як *bereket versin ki, değil mi ki, kaldı ki, ne(dir) ki, illa ki, ola ki, ta ki, yeter ki, velev ki* та їм подібні) унаочнює матеріал і допомагає запам'ятати кліше перекладу. У підручнику окремі глави також посідають такі «традиційно» складні для вживання іноземцями теми, як герундій у різних функціях у реченні, форма *diye*, переклад сербських відносних речень турецькою мовою, пряма та непряма мова (переведення дійсного стану, допоміжного дієслова «бути», наказового, умовного способів дієслова, форми необхідності та питальних речень), а також вживання прямого мовлення у складі іменної конструкції.

На нашу думку, дещо зайвим у роботі, присвяченій теорії комунікаційного акту, виглядає останній розділ – «Дещо з правописних правил», проте це легко зрозуміє будь-який тюрколог, що практикує викладання у вищій школі і знає про повну відсутність тем тюркського правопису, орфографії та пунктуації в університетських програмах не лише Сербії та Чорногорії, а й України.

Нарешті, підручник прекрасно й дотепно проілюстровано художником Аріфханом Іскандаровим з Узбекистану.

Хотілося б сердечно привітати авторку із виходом конче необхідного тюркологів не лише в Сербії та Чорногорії, а й інших країнах світу підручника, побажати довгих років плідної праці й творчих успіхів.

І.М. ДРИГА